

Explaining the Tendency to Substance Use on The Basis of Spiritual Intelligence and Wisdom

Kolahi Hamed S.* *MSc*, Ahmadi E.¹ *PhD*, Shalchi B.¹ *PhD*

*Department of Psychology, Faculty of Educational Sciences & Psychology, Azerbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran.

¹Department of Psychology, Faculty of Educational Sciences & Psychology, Azerbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran.

Abstract

Aims: Addiction is a chronic disease characterized by impaired individual, physiological and social performance. spiritual intelligence and wisdom can be effective as protective factors in predicting tendency to substance use. This study has aimed to investigate the relationship between spiritual intelligence and wisdom with the tendency to substance use among college student.

Materials & Methods: In this descriptive-correlational study, 361 College students in 2015-16 were selected from students of Azarbaijan Shahid Madani University using multiple cluster sampling method and Spiritual Intelligence Self-Report Scale ,Three- Dimensional Wisdom Scale (3D-WS) and tendency to substance use questionnaire to be completed. Data analysis was performed by SPSS 20 softwares and Lisrel.

Findings: Results showed that Correlation between spiritual intelligence and wisdom with tendency to substance use was significant ($p < 0.01$). The proposed model was good-fitting model ($p < 0.05$).

Conclusion: as regards spiritual intelligence and wisdom are negatively related with the tendency to substance use, it is concluded that the strengthening of spiritual intelligence and wisdom of individuals leads to reduce their substance use.

Keywords:

Spiritual intelligence [Not in Mesh];

Wisdom [<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh/68008964>];

Tendency to Substance use [Not in Mesh];

---

* Corresponding Author

Tel: +98 (41) 34327523

Fax: +98 (41) 34327544

Address: Department of Psychology, Faculty of Educational Sciences & Psychology, Azerbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran.

sabakolahi@gmail.com

Received: 23 Jul 2017

Accepted: 2 May 2018

ePublished: May 16, 2018

تبیین گرایش به مصرف مواد مخدر براساس هوش معنوی و خردمندی

صبا کلاهی حامد * MSc

گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران.

عزت‌الله احمدی PhD

گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران.

بهزاد شالچی PhD

گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران.

چکیده

اهداف: اعتیاد بیماری مزمنی است که با اختلال در عملکرد فردی، فیزیولوژیکی و اجتماعی مشخص می‌شود. هوش معنوی و خردمندی می‌توانند به‌عنوان عوامل محافظت‌کننده در پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد مخدر مؤثر واقع شوند. پژوهش حاضر نیز با هدف بررسی ارتباط هوش معنوی و خردمندی با میزان گرایش به مصرف مواد مخدر در دانشجویان انجام شد.

مواد و روش‌ها: در این پژوهش توصیفی همبستگی، از بین دانشجویان دانشگاه شهید مدنی آذربایجان در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ نمونه‌ای به حجم ۳۶۱ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شد و مقیاس خودگزارشی هوش معنوی، مقیاس سه‌بعدی خردمندی (3D-WS) و پرسشنامه گرایش به مواد مخدر تکمیل گردید. تحلیل داده‌های مطالعه با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS 20 و لیزرل انجام گرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان داد همبستگی بین متغیرهای هوش معنوی و خردمندی با گرایش به مصرف مواد مخدر معنی‌دار بود ($p < 0.01$). شاخص‌های برازش نیز حاکی از برازش مناسب داده‌ها با الگوی پیشنهادی بود ($p < 0.05$).

نتیجه‌گیری: با توجه به اینکه هوش معنوی و خردمندی با گرایش به مصرف مواد مخدر از ارتباطی منفی برخوردار است چنین نتیجه‌گیری می‌شود که تقویت هوش معنوی و خردمندی افراد منجر به کاهش گرایش آن‌ها به مصرف مواد مخدر گردد. **کلیدواژه‌ها:** هوش معنوی، خردمندی، گرایش به مصرف مواد مخدر.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۵/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۱۲

*نویسنده مسئول: sabakolahi@gmail.com

مقدمه

مصرف مواد مخدر یکی از معضلات و نگرانی‌های عمده جهان امروز است و پیامدهای ناخوشایند آن از ناگوارترین آسیب‌های اجتماعی به شمار می‌آید. مصرف مواد در حال حاضر مشکلی است که هیچ کشوری را نمی‌توان نام برد که از این معضل جهانی در امان باشد. طبق گزارش جهانی دفتر مواد مخدر و جرائم سازمان ملل^[1]، تخمین زده می‌شود که در مجموع ۲۴۶ میلیون نفر (۵/۲ درصد) یا ۱ نفر از ۲۰ نفر بین سنین ۱۵-۶۴ ساله سراسر جهان در سال ۲۰۱۳ مصرف‌کننده مواد مخدر بوده‌اند. مصرف مواد مخدر در ایران نیز سابقه طولانی دارد و در سال‌های اخیر در بین دانش‌آموزان و دانشجویان دانشگاه‌ها سیر پیش‌رونده‌ای داشته است که این امر موجب نگرانی متخصصین در رابطه با سلامت افراد شده است چراکه این پدیده تأثیر مخربی بر شخصیت آن‌ها

گذاشته، متعاقباً پیامدهای ناگواری برای جامعه به همراه خواهد داشت^[2]. کشور ایران یکی از جوان‌ترین جمعیت‌های جهان است؛ به‌طوری‌که بیش از ۵۰ درصد جمعیت آن را کودکان، نوجوانان و جوانان تشکیل می‌دهد. این جمعیت جوان می‌تواند برای توسعه کشور به‌عنوان سرمایه بالقوه محسوب شود که اگر توجه کافی به آموزش و سلامت روانی و جسمانی آن‌ها نشود همین جمعیت کلان تهدیدی برای آینده کشور خواهد بود. بنابراین ضرورت این مسئله با در نظر گرفتن جمعیت جوان کشور بیش‌ازپیش مطرح می‌شود^[3]. لذا برای کنترل این امر لازم است در برنامه‌های پیشگیری از رویکردهای جدید بهره گرفته شود.

در سال‌های اخیر روان‌شناسی مثبت‌گرا مورد توجه روان‌شناسان قرار گرفته که به جای پرداختن به ناهنجاری‌ها و اختلال‌ها، بیشتر به توانمندی‌ها و استعدادها انسان تأکید دارد و هدف نهایی خود را شناسایی شیوه‌هایی می‌داند که بهزیستی و شادکامی انسان را به دنبال دارد. از این‌رو عواملی که سبب سازگاری هرچه بیشتر آدمی با نیازها و تهدیدهای زندگی شوند؛ بنیادی‌ترین عامل‌های مورد پژوهش در این رویکرد از روانشناسی هستند. در این میان هوش معنوی و خردمندی در حوزه سلامت روان و بهداشت روانی جایگاه ویژه‌ای یافته‌اند چراکه به‌عنوان منبع انسانی در زندگی فردی و اجتماعی دارای کارکرد هستند و در طی زمان زمینه‌ساز بهزیستی می‌شوند و اخیراً به‌عنوان عوامل پیش‌بینی‌کننده و محافظت‌کننده در مقابل گرایش به مصرف مواد مطرح شده‌اند^[4].

مفهوم هوش معنوی بالاترین سطوح رشد را در حیطه‌های مختلف شناختی، اخلاقی، هیجانی و بین فردی شامل می‌شود^[5,6] که ترکیبی از سازه‌های معنویت و هوش در یک موقعیت جدید و نیز شامل توانایی‌هایی با زمینه‌های معنوی برای پیش‌بینی عملکرد، سازگاری و ارائه نتایج ارزشمند است^[7]. هوش معنوی انسان را به خود واقعی یعنی هر آنچه هست و فاصله آن با خود حقیقی یعنی آنچه می‌تواند باشد آگاه می‌سازد و انسان تلاش می‌کند به خود حقیقی‌اش نزدیک‌تر شود. بنابراین به میزانی که آگاهی فرد افزایش یابد، به همان میزان دامنه اختیار او در انتخاب راهکارهای مناسب نیز افزایش می‌یابد، مسئولیت‌پذیری او بیشتر می‌شود و سلامت روان بیشتری را تجربه می‌کند. از نظر نوبل^[8] نیز، هوش معنوی به‌واسطه فراهم آوردن چارچوبی برای یافتن معنا و فهم معنای تجربیات منفی مثل بیماری، ضربه عاطفی و آسیب‌دیدگی، از کارکردی سازگارانه برخوردار است.

افراد با هوش معنوی بالا می‌توانند مقصودی برای تجارب حوادث روزانه خود به دست آورند. آن‌ها توانایی تعریف یک هدف برای زندگی خود را دارند^[6] بنابراین توانایی ایجاد معنا، افراد را در مقابل بحران‌ها کمک می‌کند. این بحران‌ها در واقع بحران معنایی است. یافتن معنا منجر

به کسب نگرش‌های مثبت، خوش‌بینانه و امیدوارانه حتی در مشکلات می‌شود. افرادی که معنایابی شخصی در آن‌ها زیاد است در مواجهه با چالش‌های فردی و محیطی قادر به یافتن معنا در تکالیف هستند و دچار ناکامی وجودی نمی‌شوند. با توجه به مفاهیم و کاربردهای هوش معنوی این احتمال وجود دارد که هوش معنوی نقش تعیین‌کننده‌ای در بازسازی فرد از گرایش به مصرف مواد مخدر داشته باشد. چراکه توانایی حفظ آرامش و تمرکز در مواجهه با بحران و آشوب، حفظ گرایش فداکارانه و عاری از خودخواهی نسبت به سایرین و داشتن دیدگاهی روشن‌تر و آرام‌تر نسبت به زندگی از پیامدهای هوش معنوی است [9].

از این‌رو بررسی و تقویت آن در بین جوانان جامعه به‌ویژه قشر دانشجو می‌تواند زمینه‌پذیری از معضل خانمان‌سوز اعتیاد را فراهم آورد. در این راستا تحقیقات گالاتر و همکاران [10]، نشان داده که جهت‌گیری معنوی همپوشی قابل‌توجهی با هوش معنوی دارد و یکی از جنبه‌های مهم در حوزه مصرف مواد و درمان آن است.

از دیگر تلاش‌های پیشگیرانه برای نوجوانان و جوانان می‌توان رشد خردمندی را به‌عنوان عامل محافظت‌کننده در نظر گرفت [4]. در دو و سه دهه اخیر خردمندی نزد روان‌شناسان به یک ساختار تحقیقاتی جالب‌توجه به‌ویژه در ارتباط با رفتارهای سلامت جسمی و بهزیستی روان‌شناختی تبدیل شده است. از آنجایی‌که خردمندی مفهومی گسترده و با معانی گوناگون است ارائه تعریفی جامع و عملیاتی از آن دشوار می‌باشد. باین‌وجود در طیف گسترده‌ای از تعاریف، خردمندی به‌عنوان «مجموعه‌ای از دانش تخصصی در رابطه با معنا و مفهوم زندگی و شاخصی از عملکرد عاطفی، انگیزشی و بین‌فردی» [11] «نوعی از عملکرد پیشرفته شناختی» [12] «آگاهی از نادانی خود» [13] و ترکیبی از ویژگی‌های شخصیتی در ابعاد شناختی، ژرف‌نگری و عاطفی [14] در نظر گرفته شده است. خرد از طریق تفکر و تجربه و در قالب ابعاد عاطفی، شناختی و ژرف‌نگری پرورش می‌یابد. بعد شناختی نشان‌دهنده میل به درک حقیقت و رسیدن به درک عمیق‌تری از زندگی، از جمله پذیرش جنبه‌های متناقض ماهیت انسان، محدودیت‌های دانش، و غیرقابل پیش‌بینی بودن زندگی است. بعد ژرف‌نگری نشان‌دهنده خودآگاهی و توانایی مشاهده پدیده‌ها از جنبه‌های مختلف است و بعد عاطفی به‌عنوان عشق همدلانه و دلسوزانه نسبت به دیگران تعریف شده است [14].

نتایج مطالعات آردلت [14] نشان داده که بین خردمندی و سلامت عمومی ارتباط معناداری وجود دارد و رشد و یکپارچگی روان‌شناختی فرد که در قالب خردمندی متجلی می‌شود نقش مهمی در تعیین بهزیستی فرد

ایفا می‌کند. همچنین نتایج تحقیقات مختلف حاکی از آن است که خردمندی در مواجهه با موقعیت‌های مشکل‌زا توانایی و خودتنظیمی هیجانی فرد را افزایش می‌دهد و موجب کاهش اضطراب و استرس شده، باعث تسکین و آرامش ذهنی می‌شود [15-17]. اغلب تصور می‌شود که افراد خردمند دارای سلامت روان‌شناختی‌اند، شخصیت یکپارچه و رشد یافته‌ای دارند و می‌توانند با ناملایمات زندگی کنار بیایند [18]. بنابراین از آنجایی خردمندی مستلزم درون‌اندیشی، تعهد و برعهده گرفتن مسئولیت نسبت به رفتارها و موقعیت‌های خود است، به‌عنوان منبع انسانی در زندگی فردی و اجتماعی دارای کارکرد است و در طی زمان زمینه‌ساز بهزیستی می‌شود. همچنین پژوهش‌ها نشان داده‌اند خردمندی نقش بسیار مهم در جلوگیری یا بروز اعتیاد، حفظ بهبودی و پرهیز از مصرف دارد و هرچه میزان خردمندی افراد بالا باشد گرایش به مصرف مواد مخدر در آنان کمتر خواهد بود [19, 20].

با توجه به حساسیت موضوع اعتیاد به‌ویژه شیوع روزافزون آن در بین جوانان، و با توجه به جوهره و مفاهیم هوش معنوی و خردمندی یعنی توجه آن‌ها به مسائل رنج‌آور زندگی بشری، آسیب‌پذیری، معنویت، اخلاقیات، بهزیستی و سلامت ذهنی، ضروری به نظر می‌رسد به این متغیرها به‌عنوان عوامل محافظت‌کننده در برابر مصرف مواد توجه شود تا تدابیر پیشگیرانه و درمانی توسط نهادهای مسئول، روان‌درمانگران و متخصصان ترک اعتیاد در این خصوص اتخاذ گردد. با توجه به مطالب ذکر شده و با عنایت به اینکه تحقیقات اندکی در راستای ارتباط متغیرهای مذکور با گرایش به مصرف مواد انجام شده بود، خلاء پژوهشی در این زمینه ضرورت انجام تحقیق را ایجاب می‌کرد. لذا هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه هوش معنوی و خردمندی با گرایش به مصرف مواد مخدر در دانشجویان بود.

ابزار و روش‌ها

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش دانشجویان دانشگاه شهید مدنی آذربایجان در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ بودند که از تعداد ۵۴۴۲ دانشجو براساس جدول نمونه‌گیری کرجسی و مورگان نمونه‌ای به حجم ۳۶۱ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند به این صورت که از میان هفت دانشکده، پنج دانشکده انتخاب و از هر دانشکده دو کلاس انتخاب و پرسشنامه‌ها بین دانشجویان توزیع گردید.

برای گردآوری داده‌ها از ابزارهای زیر استفاده شد:

۱- مقیاس خود گزارشی هوش معنوی: این مقیاس توسط کینگ به‌منظور سنجش توانایی‌های ذهنی هوش معنوی ساخته شده است. این پرسشنامه دارای ۲۴ عبارت است و توانایی‌های مربوط به هوش معنوی را در چهار بعد اصلی

۲۱/۶۷ ± ۱/۴۲ و میانگین سنی دختران ۲۱/۳۷ ± ۲/۸۷ بود. بین همه متغیرهای پیش‌بین (هوش معنوی و خردمندی) با متغیر ملاک (گرایش به مصرف مواد مخدر) همبستگی معنادار و منفی وجود داشت ($p < 0.01$ جدول ۱).

جدول ۱) میانگین آماری نمرات و ضرایب همبستگی متغیرهای هوش معنوی و خردمندی با گرایش به مصرف مواد مخدر در دانشجویان

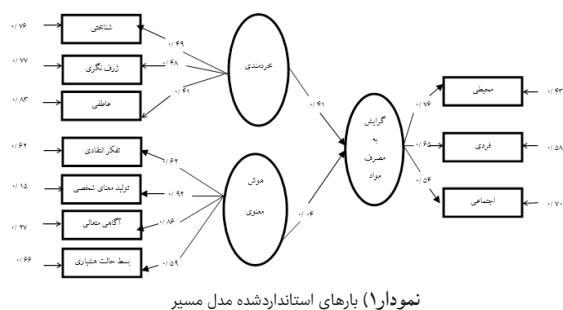
متغیر	میانگین	۱	۲	۳
هوش معنوی	۱۳/۸۰ ۷۲/۷۸	۱		
خردمندی	± ۱۴/۲۳ ۱۲/۳۳	۰/۴۵**	۱	
گرایش به مصرف مواد مخدر	± ۸/۳۲ ۳۸/۹۰	-۰/۱۶**	-۰/۱۹**	۱

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

شاخص‌های برازش حاکی از برازش مناسب داده‌ها با الگوی پیشنهادی بود ($p < 0.05$ جدول ۲). همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود برازش مدل ارائه‌شده بسیار مطلوب ارزیابی می‌شود و ارتباط خردمندی با گرایش به مصرف مواد مخدر معنادار بوده و از جهتی معکوس ($t = -2/03$ و $\lambda = -0/41$) برخوردار است. مدل در نمودار ۱ ارائه شده است.

جدول ۲) شاخص‌های برازندگی الگوی پژوهش

شاخص‌های نیکویی برازش	آماره
χ^2 مجذور خی	۱۳۴۰/۵۹
χ^2/df شاخص نسبت مجذور خی بر درجه آزادی	۲۸
GFI شاخص نیکویی برازش	۰/۹۷
AGFI شاخص نیکویی برازش انطباقی	۰/۹۵
CFI شاخص برازش مقایسه‌ای	۰/۹۹
RMSEA خطای ریشه مجذور میانگین تقریب	۰/۰۴
RMR باقیمانده مجذور میانگین	۰/۰۸

هدف پژوهش حاضر تبیین میزان گرایش به مصرف مواد مخدر براساس هوش معنوی و خردمندی بود که نتایج نشان داد مدل تدوین‌شده در حد مطلوبی با داده‌های تجربی برازش داشته و با یافته‌های حاصل از مطالعات

توانایی تفکر انتقادی وجودی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی و بسط حالت هشیاری ارزیابی می‌کند. مقیاس پاسخگویی آن پنج گزینه لیکرت (از کاملاً نادرست=۱ تا کاملاً درست=۵) است. این پرسشنامه از نظر پایایی و روایی دارای شرایط مطلوبی است. پایایی این پرسشنامه را برحسب آلفای کرونباخ و بازآزمایی کل آزمون ۰/۹۲ و ضریب آلفای زیرمقیاس‌های آن را بدین شرح است: تفکر انتقادی وجودی ۰/۷۸، تولید معنای شخصی ۰/۷۸، آگاهی متعالی ۰/۸۷ و بسط هشیاری ۰/۹۱. ضریب آلفای به‌دست‌آمده در پژوهش رقیب و همکاران^[21] برای کل مقیاس ۰/۸۸ بود. ضریب پایایی مؤلفه‌ها نیز از ۰/۷۳ تا ۰/۷۸ در نوسان بوده است. ۲- مقیاس سه‌بعدی خردمندی (3D-WS): این مقیاس دارای ۳۹ سؤال می‌باشد که توسط آردلت در سال ۲۰۰۳ طراحی شده است. در این مقیاس خرد به‌عنوان یک متغیر نهفته با شاخص‌های شناختی، ژرف‌نگری و عاطفی در نظر گرفته می‌شود. این سه بعد مستقل از یکدیگر نیستند. بعد ژرف‌نگری به‌عنوان پایه و اساس رشد دو بعد دیگر بسیار بااهمیت است. دو مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرتی برای سنجش ماده‌ها استفاده می‌شود که هرکدام از ۱ تا ۵ (۱=کاملاً موافقم تا ۵=کاملاً مخالفم و ۱=بسیار درست است تا ۵=اصلاً درست نیست) دامنه دارند. در پژوهش آردلت^[14] در ارزیابی روایی و اعتبار این مقیاس، آلفای کرونباخ ابعاد شناختی، ژرف‌نگری و عاطفی در نمونه دانشجویی به ترتیب ۰/۷۱، ۰/۷۵ و ۰/۶۶ و در نمونه سالمندان ۰/۷۸، ۰/۷۵، ۰/۷۴ به‌دست‌آمده است. آلفای کرونباخ مجموع سه بعد خردمندی در نمونه دانشجویی ۰/۷۲ و در نمونه سالمندان ۰/۶۶ بوده است. در پژوهش اسعدی و همکاران^[22] بررسی اعتبار مقیاس سه‌بعدی خردمندی همسانی درونی رضایت‌بخش تا خوبی را برای مقیاس سه‌بعدی خردمندی به تفکیک ابعاد شناختی ۰/۸۰، ژرف‌نگری ۰/۴۰، عاطفی ۰/۶۰، کل ۰/۸۲ نشان داد. در پژوهش حاضر نیز آلفای کرونباخ مجموع سه بعد خردمندی ۰/۷۷ به دست آمد.

۳- پرسشنامه گرایش به مصرف مواد مخدر: این پرسشنامه دارای ۱۶ سؤال است و هدف کلی آن بررسی میزان تمایل به اعتیاد در سه بعد فردی، اجتماعی و محیطی افراد می‌باشد. طیف پاسخ‌دهی به پرسشنامه به‌صورت لیکرت (خیلی کم=۱ خیلی زیاد=۵) است. به‌منظور به دست آوردن امتیاز کلی پرسشنامه، مجموع امتیاز همه سؤالات را باهم جمع می‌شود. این امتیاز دامنه‌ای بین ۱۶ تا ۸۰ دارد و هر چه امتیاز بالاتر باشد، بیانگر میزان تمایل بیشتر شخص پاسخ‌دهنده به اعتیاد خواهد بود و برعکس. پایایی این پرسشنامه در پژوهش میرحسامی^[23] ۰/۷۹ به‌دست‌آمده است.

یافته‌ها

نمونه‌های مورد مطالعه شامل ۲۰۱ پسر و ۱۶۰ دختر در محدوده سنی ۱۸ تا ۳۵ سال بودند. میانگین سنی پسران

دیگر در یک راستا قرار دارد.

نتایج پژوهش نشان داد که بین هوش معنوی و گرایش به مصرف مواد مخدر رابطه منفی معناداری وجود دارد و هوش معنوی می‌تواند تغییرات مربوط به گرایش به مصرف مواد مخدر را تبیین و پیش‌بینی نماید. این یافته با نتایج پژوهش حاصل از مطالعات افشار و همکاران^[24]، احقر^[25]، گالاتر^[10]، موسوی مقدم^[26]، مازندرانی^[27] و مرادی و همکاران^[28] در یک راستا قرار دارد. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که هوش معنوی فرد را در راستای هماهنگی با پدیده‌های اطرافش و دستیابی به یکپارچگی درونی و بیرونی یاری می‌کند. صاحب‌نظران این حوزه بر کنش سازگارانه هوش معنوی در زندگی روزمره تأکید دارند. این کنش سازگارانه در نتیجه پاسخ به پرسش‌های وجودی و یافتن معنا و هدف در فعالیت‌ها و رویدادهای زندگی است^[7,6,5]. از این رو هوش معنوی، در معنایی که افراد به تجربه‌های خود می‌دهند و در روش آن‌ها برای فهم مسائل و موضوعات اثر می‌گذارد و موجب پدید آمدن حس آگاهی و معنا در زندگی شده و باعث افزایش رفتارهای سازگارانه و مبتنی بر بهزیستی انسان می‌شود. افراد با هوش معنوی بالا می‌توانند وقایع زندگی و نیز افکار و رفتارهای خود را تغییر دهند و با رویدادهای ناخوشایند مقابله کنند. چراکه این افراد با دیدگاهی متفاوت به شرایط گوناگون می‌نگرند و مشکلات را حل نشدنی در نظر نمی‌گیرند. افراد با کسب هوش معنوی می‌توانند در یافتن معنا در زندگی موفق شوند و مسیر اخلاقی و معنوی پیدا کنند که به آن‌ها کمک می‌کند هدایت شوند و بر ارزش‌های خود عمل کنند. هوش معنوی از روابط فیزیکی و شناختی فرد با محیط پیرامون خود فراتر رفته و وارد حیطه متعالی خود می‌گردد. این دیدگاه شامل همه رویدادها و تجارب فرد می‌شود. فرد می‌تواند از این هوش برای تفسیر مجدد تجارب خود بهره‌گیری و به رویدادها و تجارب فرد معنا و ارزش شخصی بیشتری بدهد. هوش معنوی دربرگیرنده انعطاف‌پذیری رفتاری و هیجانی است و به سلامت روان‌شناختی و تندرستی کمک می‌کند و به واسطه فراهم آوردن چارچوبی برای یافتن معنا و فهم معنای تجربیات منفی مثل بیماری، ضربه عاطفی و آسیب‌دیدگی، از کارکردی سازگارانه برخوردار است^[5]. بنابراین به نظر می‌رسد نمره بالای هوش معنوی در افراد به مقابله آن‌ها در برابر مصرف مواد مخدر کمک می‌کند و به‌عنوان سپر دفاعی در برابر اعتیاد مطرح می‌شود.

پژوهش حاضر نشان داد ارتباط خردمندی با گرایش به مصرف مواد مخدر معنادار بوده و از جهتی معکوس برخوردار است. این یافته با یافته‌های حاصل از مطالعه پری و همکاران^[19] که خردمندی را در ارتباط با سوءمصرف مواد و دیگر مشکلات رفتاری در نوجوانان بررسی کردند در یک راستا قرار دارد. نتایج تحقیق فلکر^[4] نیز نشان داد که بین خردمندی و سطح مصرف الکل و مشکلات مرتبط

با آن در دانشجویان تحت درمان همبستگی منفی وجود دارد. دایجنگی و همکاران^[20] در بررسی خود نشان دادند زنانی که مصرف مواد را ترک کرده و نمرات بالاتری در خردمندی کسب کرده بودند، بیشتر به توانایی‌های خود در حفظ بهبودی و پرهیز از الکل اطمینان داشتند. یافته‌های همسو بین مطالعات مختلف این نتیجه‌گیری را ترسیم می‌کند که خردمندی یک عامل قوی در پیش‌بینی گرایش به مصرف مواد مخدر محسوب می‌شود و ساختار مهمی در حفظ بهبودی از مصرف مواد به شمار می‌رود. در تبیین این امر می‌توان گفت که خردمندی به‌عنوان یک ویژگی شخصیتی با ارزش در نظر گرفته می‌شود که به‌عنوان یک دانش، با آگاهی و ارتباط با خود، محیط اطراف و دیگران همراه است و دربرگیرنده نوعی هوش است که از تجارب فرد ناشی می‌شود^[29]. خردمندی همچنین یک ساختار چندوجهی و مستلزم درون‌اندیشی، تعهد و برعهده گرفتن مسئولیت نسبت به رفتارها و موقعیت‌های خود است که دانش مرتبط با ابهامات زندگی را شامل می‌شود و توانایی فرد را برای درک واقعیت از زوایای مختلف، دلسوزی نسبت به دیگران و نگرش بین‌فردی ارزیابی می‌کند^[14]. افراد با نمره خردمندی بالا با رویکرد عقلانی به جهان و مسائل آن می‌نگرند و قادرند موانع و مسائل زندگی را به روش منطقی حل و فصل کنند و برای درک واقعیت یک مسیر عینی و منطقی را در پیش گیرند. آن‌ها معانی عمیق‌تری از حقایق عموماً شناخته‌شده برای خودشان و دیگران را درک می‌کنند و به‌جای واکنش ساده صرف به پدیده‌ها و رویدادها، آن‌ها را از منظرهای متفاوت بررسی می‌کنند. در واقع از طریق تأمل در رفتار خود و دیگران، به آگاهی دست می‌یابند. لذا به نظر می‌رسد مجموعه این ویژگی‌ها سبب شود تا وقتی فرد در موقعیت‌های آسیب‌پذیری مثل اعتیاد قرار گیرد بتواند از خود محافظت کند. همچنین در تعاریفی که بر تلفیق شناخت و عاطفه تأکید دارند، خردمندی نیازمند تحولی شناختی است که با تحول «من» که در آن به‌طور جامعی شناخت، عاطفه و شخصیت به هم مرتبط شده‌اند و زمینه مشترک زیربنایی آن‌ها اراده است، همراه است. در این مفهوم‌سازی‌ها، علاوه بر توانایی‌های شناختی، روابط اجتماعی و تجارب مهم در زندگی، وجوه شخصیتی نیز باید در نظر گرفته شوند (مانند عاطفه و حساسیت نسبت به شاخص‌های هیجانی)؛ جنبه‌هایی که ادراک نیات دیگران را میسر و درک همدلانه را تسهیل می‌کند^[31,30]. از دیدگاه نظریه‌پردازان، خردمندی متشکل از سه بعد انسجام شناختی، عینیت یافتن در عمل و تأثیرگذاری مثبت بر خود و دیگران در درازمدت برای حفظ منافع است^[32] زمانی که تلفیق این ابعاد به قوت و انسجام رسید، فرد از آن برای حل تعارضاتی که ناشی از برنامه‌های زندگی، ارزش‌ها، انگیزه‌ها، خودارزیابی‌ها، رفتار آرمانی و رفتار واقعی فرد و دانش‌های مختلف است، استفاده می‌کند^[14]. لذا به نظر می‌رسد چنین توانایی به افراد کمک می‌کند سختی‌های

منابع مالی: مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده مسئول می باشد که توسط دفتر تحقیقات و آموزش ستاد مبارزه با مواد مخدر کشور حمایت مالی شده است.

منابع

- 1- United Nations Office on Drugs and Crime. World drug report. United Nations publication; 2015.
- 2- Maktabi GH, Zargar Y. Evaluation of simple and multiple relationships between religious attitude and mental health readiness addiction free university cities of Khuzestan. Proceedings of the fourth seminar on student mental health. Shiraz University, Iran; 2008.
- 3- Moshrefiandust M. The relationship between spiritual intelligence and practice with religious beliefs and the attitude toward Addiction in Secondary School Students in Gorgan. [dissertation]. Birjand University; 2012. [Persian]
- 4- Felker SE. Protective factors against alcohol abuse in college students: spirituality, wisdom, and self-transcendence. [dissertation]. Colorado, America: philosophy Faculty Colorado State University; 2011.
- 5- Nasel D. Spiritual orientation in relation to spiritual intelligence: a new consideration traditional Christianity and New Age/individualistic spirituality. [dissertation]. Australia: philosophy Faculty University of South Australia; 2004.
- 6- King DB. Rethinking claims of spiritual intelligence: a definition, model, and measure. [master's dissertation]. Peterborough, Ontario, Canada: Trent university; 2008.
- 7- Emmons R. The psychology of ultimate concerns: Motivation and spirituality in personality. New York: Guilford; 1999.
- 8- Noble KD. Spiritual intelligence: a new frame of mind. Advanced Development Journal. 2000;9:1-29.
- 9- Fatahi M, Farhangi AL. Spiritual intelligence, the unity of other types of intelligence. Management and Development. 2008;37:95-110. [Persian]
- 10- Galanter M, Dermatis H, Bunt G, Williams C, Trujillo M, Steinke P. Assessment of spirituality and its relevance to addiction treatment. J Subst Abuse Treat. 2007;(3):257-64.
- 11- Kunzmann U, Baltes P. Wisdom-related knowledge: Affective motivational, and interpersonal correlates. Personality and Social Psychology Bulletin. 2003;29(9):1104-19.
- 12- Dittmann-Kohli F, Baltes PB. Toward a neofunctionalist conception of adult intellectual development: Wisdom as a prototypical case of intellectual growth. Higher stages of human development: Perspectives on Adult Growth. 1990;54-78.

زندگی را تحمل کرده و راه‌حل‌های آن را بیابند و به زندگی خود پویایی و حرکت دهند. چنین پویایی احتمالاً به افراد کمک می‌کند معنای عمیق‌تری از زندگی به دست آورند و در برابر مسائلی از جمله اعتیاد مقاوم‌تر شوند.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر انجام آن در قالب تحقیق کمی و اکتفا تنها بر ابزار خودگزارشی و عدم امکان استفاده از روش‌های دیگر مثل مصاحبه بود. با توجه به اینکه متغیرهای پژوهش (هوش معنوی و خردمندی) سازهایی عقلانی هستند که در ذهن افراد وجود دارند برای درک استنباط‌های افراد در مورد مفاهیم هوش معنوی و خردمندی استفاده از روش کیفی (پدیدارشناسی) یا ترکیب روش کمی و کیفی مناسب به نظر می‌رسد.

پیشنهاد می‌شود این موضوع بر روی گروه‌های دیگر جامعه که در طیف سنی مختلف هستند اجرا شود تا نقش هوش معنوی و خردمندی در گرایش به مصرف مواد مخدر بیشتر معلوم گردد. با توجه به هزینه‌های جبران‌ناپذیر و آثار سوء مصرف مواد پیشنهاد می‌شود راه‌های پیشگیرانه، مثل برنامه‌هایی برای پرورش هوش معنوی و خردمندی در بین اقدار جامعه به‌ویژه نوجوانان و جوانان مدنظر قرار گیرد. همچنین براساس یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود که روان‌درمانگران، متخصصان ترک اعتیاد و نهادهای مسئول با تقویت هوش معنوی و خردمندی به کاهش وابستگی به مواد و افزایش امکان ترک مصرف مواد کمک کنند.

نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه هوش معنوی و خردمندی با گرایش به مصرف مواد مخدر از ارتباطی منفی برخوردار است چنین نتیجه‌گیری می‌شود که تقویت هوش معنوی و خردمندی افراد منجر به کاهش گرایش آن‌ها به مصرف مواد مخدر گردد.

تشکر و قدردانی: ضمن سپاس از دانشجویانی که به‌عنوان آزمودنی در این پژوهش شرکت کردند، بدین‌وسیله از حمایت‌های مادی و معنوی دفتر تحقیقات و آموزش ستاد مبارزه با مواد مخدر کشور و دبیرخانه شورای هماهنگی مبارزه با مواد مخدر استان آذربایجان شرقی تقدیر و تشکر به عمل می‌آید.

تأییدیه اخلاقی: تمام شرکت‌کنندگان در مطالعه، رضایت آگاهانه خود را اعلام کردند.

تعارض منافع: هیچ‌گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

سهام نویسندگان: صبا کلاهی حامد (نویسنده اول)، پژوهشگر اصلی / گردآوری داده‌ها / نگارنده مقدمه، بحث (۴۰٪)؛ عزت‌الله احمدی (نویسنده دوم) / پژوهشگر کمکی / روش شناس (۳۰٪)؛ بهزاد شالچی (نویسنده سوم) / پژوهشگر کمکی / تحلیلگر آماری (۳۰٪).

- addiction among youth and adolescents. [masters dissertation]. Iran: Payam Noor university; 2009. [Persian]
- 24- Afshar S, Seddighi Arfaei F, Jafari A, Mohammadi M. The relationship of spiritual intelligence factors and tendency to Journal addiction and Its comparison between girls and boys students. *Reaserch on Religion & Health*. 2015;1(2):10-8. [Persian]
- 25- Ahghar G. Effectiveness of the group's spiritual intelligence training on change of attitude towards drugs in students. *Journal of Thought & Behavior in Clinical Psychology*. 2014;8(30):77-86. [Persian]
- 26- Mousavi Moghadam SR, Valadbeigi R, Valadbeigi M, Rostami E, Sadatizadeh SS. Simple and multiple relationships between religious attitudes and spiritual intelligence with tendency to addiction in students. *Pensee Journal*. 2014;76(6):194-200.
- 27- Mazandarani Z. Comparing spiritual intelligence among three addicts, normal individuals and inpatients in Kordkouy City. *Multidisciplinary Research*. 2014;3(8):152-8.
- 28- Moradi A, Poursalehy Navideh M, Nadi A, Ghiasian M, Momeni KM. A comparison of alexithymia and spiritual intelligence (SQ) in methamphetamine-addicted patients and healthy people. *International Journal of Current Life Sciences*. 2015;5(6):684-90.
- 29- Jeste DV, Ardel M, Blazer D, Kraemer HC, Vaillant G, Meeks TW. Expert consensus on characteristics of wisdom: a delphi method study. *The Gerontologist*. 2010;50(5):668-80.
- 30- Marchand H. An overview of the psychology of wisdom. 2003; Available at www.prometheus.org.uk.
- 31- Asadi S, Amiri SH, Molavi H, Bagheri KH. Introducing concept of wisdom in psychology and its educational applications. *New Educational Approaches*. 2013;8(2):1-28. [Persian]
- 32- Yang SY. Wisdom and good lives: A process perspective. *New Ideas in Psychology*. 2013;31(3):194-201.
- 13- Meacham JA. The loss of wisdom. *Wisdom: Its nature, origins, and development*. 1990;27:181-211.
- 14- Ardel M. Empirical assessment of a three-dimensional wisdom scale. *Research on Aging*. 2003;25(3):275-324.
- 15- Williams PB, Mangelsdorf HH, Kontra C, Nusbaum HC, Hoekner B. The relationship between mental and somatic practices and wisdom. *Plos One*. 2016;11(2):1-14.
- 16- Kiken LG, Shook NJ. Looking up: Mindfulness increases positive judgments and reduces negativity bias. *Social Psychological and Personality Science*. 2011;2(4):425-31.
- 17- Alberts HJ, Thewissen R. The effect of a brief mindfulness intervention on memory for positively and negatively valenced stimuli. *Mindfulness*. 2011;2(2):73-7.
- 18- Assmann A. Wholesome knowledge: concepts of wisdom in a historical and cross-cultural perspective. Featherman DL, Lerner RM, Perlmutter M, (eds.). in *Life-Span Development and Behavior*; 1994;187-224.
- 19- Perry C, Komro K, Jones R, Munson K, Williams C, Jason L. The measurement of wisdom and its relationship to adolescent substance use and problem behaviors. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*. 2002;12(1):45-63.
- 20- DiGangi JA, Jason LA, Mendoza L, Miller SA, Contreras R. The relationship between wisdom and abstinence behaviors in women in recovery from substance abuse. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*. 2013;39(1):33-7.
- 21- Raghieb MS, Siadat SA, Hakiminia B, Ahmadi SJ. Validation of king spiritual intelligence scale (SISRI-24) in Isfahan college students. *Journal of Psychology Achievements*. 2000; 4(1):141-64. [Persian]
- 22- Asadi S, Amiri SH, Molavi H. The development of wisdom from adolescence to elderly. *Journal of Psychology*. 2015;19(1):37-52. [Persian]
- 23- Mir Hesami SH. Role of the family in